

”Jag har alltid tänkt att jag gör barnen delaktiga”

- *Processnätverk som forum för att öka professionellas delaktighetskunnande*

Maria Balk
Ab Det finlandssvenska
kompetenscentret inom det
sociala området - FSKC
LAPE Österbotten
Projektrapport
28.9.2018

Innehåll

1. Introduktion	1
2. Barns och ungas delaktighet.....	1
3. En barnkompetent personal och organisation.....	2
4. Processnätverkets uppbyggnad.....	4
4.1. Förberedelse	5
4.2. Processnätverkets deltagare.....	5
4.3. Nätverksträffarnas teman och innehåll.....	5
4.4. Utvärderingsmetoder.....	7
5. Resultat.....	7
5.1. Deltagarnas experiment i egen praktik.....	7
5.2. En ögonöppnande process.....	9
5.3. Det här är bara början.....	10
5.4. Processnätverkets styrkor och svagheter.....	11
6. Avslutande diskussion	13
Litteratur	14

1. Introduktion

I det nationella programmet för utveckling av barn- och familjetjänster (LAPE) betonas vikten av att de framtida tjänsterna i högre grad utgår från barnens och familjernas behov och att delaktighetsperspektivet är i fokus (STM projektplan 2016, 6). Under höst- och vårterminen 2017–2018 har Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området - FSKC i samarbete med LAPE Österbotten startat ett delaktighetsnätverk för professionella som jobbar inom barnskydd och funktionshinderservice. Politices magister och LAPE projektarbetare Maria Balk har fungerat som nätverkets koordinator och facilitator.

Målet med det processinriktade nätverksarbetet för professionella har varit att utveckla ett brett delaktighetkunnande som kunde spridas till de övriga i personalgruppen på basnivå och specialnivå, så att arbetet i praktiken skulle utgå ifrån brukarens perspektiv. Under de processinriktade nätverksträffarna har strävan varit att ge professionella möjlighet att reflektera kring vad delaktighet innebär i arbetet med barn, öka medvetenheten om egna perspektiv och handlingssätt samt ge kunskap om vad som behövs för att stödja och implementera delaktighet i praktiken.

2. Barns och ungas delaktighet

Barndomsforskningen har sedan 1990-talet tagit en ny vändning och barn ses numera i högre utsträckning som aktiva och självständiga aktörer, något som har en stark grund i FN:s konvention om barns rättigheter artikel 12.1. (Ponnert, 2007). Vikten av barns och ungas delaktighet beskrivs även i flera olika nationella lagar, bl.a. i socialvårdslagen 1301/2014 § 4–6, Barnskyddslagen 417/2007 § 5, lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda 519/1977 3a kap 42 § och lagen om klienters ställning och rättigheter inom socialvården 812/2000 2 kap. § 4–10.

Barns och ungas delaktighet innebär att vuxna ger barn och unga stöd i att uttrycka sig och anser att deras åsikter är betydelsefulla. Barn bör ha möjlighet att påverka handlingar och ärenden som berör dem själva utan att de behöver ta ansvar för alla beslut som fattas. Det har visat sig att barns och ungas möjlighet att vara delaktiga i behandlingen av egna ärenden är viktig för den egna identitetsutvecklingen samt är en positiv faktor för barnets känsla av trygghet och välmående. Barn som ges möjlighet att vara delaktiga blir mera motiverade i vardagliga situationer och upplever högre kontroll över sina liv. Barnets delaktighet i en planerings- och beslutsprocess kan även bidra till att barnet förstår sina behov och önskemål på ett bättre sätt samt utvecklas i att kommunicera, prioritera

och argumentera kring sina behov. Det är dock vanligt att barn och unga med funktionsnedsättning, liksom små barn i allmänhet (under 3 år) lätt framställs som objekt eller föremål för insatser i utredningar och andra texter. (Socialstyrelsen, 2014c och THL, 2016.)

Genom föräldrars delaktighet kan vi även öka barns delaktighet. Föräldrar har den viktiga föräldrauppgiften att prata med barnet om t.ex. hens funktionsnedsättning och förklara vad som ska hända vid besök i olika stödverksamheter. En annan viktig uppgift för föräldrarna är att se till att barnet kommer till tals i olika sammanhang. Det handlar om att säkra barnets möjlighet att skaffa sig erfarenhet i att uttrycka sin åsikt från första början och vidare genom uppväxten, i alla de möten barnet har med vuxna som ger stöd och insatser. (Stenhammar, Rinnan, Nydahl, 2010, 42)

Hyvönen och Alexanderson (2014, 32–33) lyfter fram att barns och ungas delaktighet kan synas på individ-, grupp- och strukturnivå. Individnivå innebär att barnet har inflytande i sitt eget ärende, det vill säga barnet får komma till tals, blir lyssnad på, bli bemött med respekt och får vara delaktig i beslut. Ett kollektivt eller indirekt klientinflytande innebär att grupper av klienter har möjlighet till inflytande genom att de exempelvis får delta i paneler eller svara på enkäter om vad de anser om verksamheten, om bemötande och den hjälp som erbjudits. En metod för detta ändamål är t.ex. BIKVA som beskrivs av Hanne Kathrine Krogstrup (2004). Barns och ungas inflytande kan även finnas på strukturnivå eller systemnivå där de ges möjlighet att påverka organisering, lagstiftning och tillsyn. Det kan t.ex. handla om brukarråd eller patientnämnder som återfinns inom hälso- och sjukvården, inom missbrukarvården och inom psykiatrin. Ett gott exempel är Västernorrlandsmodellen som utarbetats och prövas i Västernorrland i Sverige och som innebär att socialservice som organisation, inklusive den politiska nivån, systematiskt bör ta vara på barns röster som grund för verksamhetsutveckling (Hyvönen och Alexandersson, 2014, 72–78). Även barnrättskommittén belyser vikten av att man hör barn med funktionsnedsättning i alla ärenden som gäller dem. Barn med funktionsnedsättning borde vara representerade i olika samhällsforum, där de kan uttrycka sina synpunkter och delta i beslutsfattande (Pollari, 2017).

3. En barn kompetent personal och organisation

För att öka barns och ungas delaktighet bör det enligt Stenhammar m.fl. (2010, 44–46) finnas en barn kompetent personal som förstår betydelsen av delaktighet och vikten av att ha hög tilltro till barns kompetens. Arbetet bör bygga på de professionellas gemensamma förhållningssätt och syn på hur barn och föräldrar skall vara delaktiga och väl förberedda innan de möter personal och verksamhet.

En teoretisk modell som har legat till grund för nätverksarbetet är Harry Shiers modell för delaktighet. Modellen har fem delaktighetsnivåer och den åskådliggör både barns möjlighet till delaktighet i mötet med professionella och principer kring hur barns och ungas delaktighet kan fastställas på organisationsnivå. Enskilda medarbetare och organisationer kan vara olika mycket engagerade i delaktighetsprocessen. Detta klargörs genom de tre steg av engagemang som kan identifieras som öppningar, möjligheter och skyldigheter. Öppningar innebär att den professionella är villig att arbeta på ett sådant sätt att barnet bjuds in till att vara delaktigt på de olika nivåerna i stegen. Med detta menas den professionellas handlingar och inställning till att göra barnet delaktigt får betydelse. Detta påverkas av den professionellas vilja, egna värderingar, förmåga att lyssna, bemötande och syn på barn och barndom. Den professionella bör ha kunskap om olika alternativa kommunikationssätt, men också kunna se vilka kommunikationssätt som kan passa vid vilket tillfälle. Det tar tid att skapa kontakt och bygga relation, vilket är en förutsättning för att barn ska våga berätta och agera aktivt. Hurdana möjligheter den professionella i praktiken har att göra barn delaktiga är, förutom hens egen inställning och förmåga att samtala med barn, också en organisatorisk fråga. Den professionella behöver ha ett tydligt stöd från ansvariga chefer och politiker för att kunna stärka barns möjligheter att påverka sin situation. De förutsättningar som ledningen ger avgör till stor del personalens möjligheter att utveckla barns delaktighet i verksamheten. Möjligheter kan handla om hur organisationen visar sitt engagemang för saken genom att ge utrymme i form av arbetstid för att utveckla nya arbetssätt, uppmuntra idéer, erbjuda personalutbildning, ekonomiska resurser för att skapa trevliga utrymmen och inhandla material, ge stöd genom tydliga mål, genom verksamhetsledningens beslut och i form av politiska beslut samt stöd i genomförandet av besluten. Skyldigheter gällande delaktighet finns i princip redan i lagstiftning och barnkonvention, men organisationen bör också skapa lokala förutsättningar för delaktighet och t.ex. utforma konkreta och välförankrade direktiv som det fattas beslut om inom organisationen. Organisationen och personalen har således skyldighet att arbeta på ett sådant sätt som möjliggör en särskild grad av delaktighet för barn. (Hyvönen & Alexanderson, 2014, 55 och Stenhammar, Rinnan, Nydahl, 2010, 44–46).

VÄGAR TILL DELAKTIGHET

	Öppningar	Möjligheter	Skyldigheter
Nivå 5	Är jag som vuxen beredd att dela inflytande och ansvar med barn?	Finns ett förfarande som möjliggör för barn och vuxna att dela inflytande och ansvar över beslut?	Är det ett policykrav att barn och vuxna delar inflytande och ansvar över beslut?
Nivå 4	Är jag beredd att låta barn delta i mina beslutsfattande processer?	Finns ett förfarande som möjliggör för barn att delta i beslutsfattande processer?	Är det ett policykrav att barn ska vara involverade i beslutsfattande processer?
Nivå 3	Är jag beredd att beakta barns åsikter och synpunkter?	Möjliggör den beslutsfattande processen att barns åsikter och synpunkter beaktas?	Är det ett policykrav att barns åsikter ska vara involverade i beslutsfattande processer?
Nivå 2	Är jag beredd att stödja barn att uttrycka sina åsikter och synpunkter?	Har jag tillgång till olika aktiviteter och metoder som stödjer barn att uttrycka åsikter och synpunkter?	Är det ett policykrav att barn ska ges stöd i att uttrycka sina åsikter och sina synpunkter?
Nivå 1	Börja här: Är jag beredd att lyssna på barn?	Arbetar jag på ett sätt som möjliggör att barn blir lyssnade till?	Är det ett policykrav att barn ska bli lyssnade till?

Tabell 1. Shiers modell för delaktighet (2001 i Hyvönen och Alexandersson 2014, 35)

4. Processnätverkets uppbyggnad

Utgångspunkten för det nätverksarbete som startats upp inom ramen för LAPE har varit att öka de professionellas kompetens gällande barn och ungas delaktighet samt att öka barns och ungas delaktighet på individnivå. Nätverksarbetet och möjligheten att fördjupa sig i delaktighet tillsammans med andra kollegor kan ses som ett sätt för professionella att arbeta med den egna förståelsen av hur barns och ungas delaktighet kan förstås och omsättas i praktiken. Inspiration till nätverksarbetet har hämtats från den svenska BUD-cirkelmodellen som utformats inom Stiftelsen Allmänna Barnhusets utvecklingsprojekt kallat Barns och ungas delaktighet inom den sociala barnvården (Hyvönen och Alexanderson, 2014, 56).

4.1. Förberedelse

Nätverksförberedelserna påbörjades i september 2017 genom utformandet av en verksamhetsplan för processnätverket och teoretisk fördjupning. Diskussioner har även förts med utvecklingschef Sari-Anne Paaso från Pesäpuu ry, Marjo Romakkaniemi och Heli Ronimus från VamO-projektet, professor Ilse Julkunen, Åsa Lundström Mattson från Stiftelsen Allmänna Barnhuset i Sverige, Ann-Marie Stenhammar samt dramapedagog Lotta Ora. Under hösten ringde Maria Balk ledande socialarbetare och grundtrygghetsdirektörer i de Österbottniska kommunerna. I slutet av oktober skickades anmälningsinformation via e-post till ledande socialarbetare och olika enheter. Information om nätverket fanns även på FSKC:s hemsida, i FSKC:s informationsblad och i LAPE Österbottens informationsblad.

4.2. Processnätverkets deltagare

I nätverket deltog sammanlagt nio professionella från fyra olika kommuner. Till den första träffen i december anmälde sig fem socialarbetare och till följande träff i januari anmälde sig ytterligare fyra deltagare, varav tre var socialarbetare och en socialhandledare. Tre av nätverksdeltagarna arbetade inom barnskyddet och sex arbetade inom funktionshindersservice. En deltagare tvingades avsluta processen på grund av hög arbetsbörda. En av deltagarna, Mikaela Klemets, har inom ramen för sina socialarbetarstudier gjort sin praktikforskning om nätverket och fortsatt med samma tema i sin pro gradu-avhandling. Enligt de önskemål som deltagarna framförde i början av nätverksarbetet önskade de få mera information om vad som är aktuellt, öka sin kunskap om delaktighet, få mera tips på konkreta verktyg och metoder som de kunde använda i praktiken samt eventuellt utveckla något eget material. Många hoppades också att nätverket skulle vara ett bollplank där de skulle ha möjlighet att diskutera sitt arbete i praktiken och något som även efter projekttiden kunde fortsätta som ett forum kring barns delaktighet i Österbotten.

4.3. Nätverksträffarnas teman och innehåll

Nätverksprocessen inleddes i december 2017 och har bestått av tre heldagsträffar i Vasa och en halvdagsträff i Oravais. Nätverksprocessen avslutades i maj 2018 med ett öppet avslutningsseminarium i Vasa, vilket lockade ungefär 30 deltagare.

En viktig utgångspunkt vid nätverksträffarna har varit att kontinuerligt spegla teoretiska perspektiv mot deltagarnas tidigare kunskap och egna erfarenheter. Nätverksträffarna har bestått av teoriföreläsningar, funktionella övningar t.ex. legobygge, känslkort och rollspel samt reflektiv

diskussion. Tanken med de funktionella övningarna har varit att ge deltagarna möjlighet att öka medvetenheten om egna tankar, perspektiv och attityder ur olika infallsvinklar samtidigt som de fått pröva på sådana metoder som de senare kunde använda i eget arbete. Under den tredje och fjärde träffen har fokus legat mera på hur deltagarna konkret kunde öka barns och ungas delaktighet i egen praktik. Vid den tredje träffen hade vi bl.a. besök av Heli Ronimus som berättade om VamO-projektet och de konkreta metoder hon har använt i grupper med barn som har intellektuell funktionsnedsättning. Mellan den tredje träffen i mars och den fjärde träffen i maj hade deltagarna som uppgift att fundera på vad de själva kan påverka i mötet med klienten och mera medvetet försöka öka barns och ungas delaktighet i egen praktik. Till den fjärde träffen ombads deltagarna beskriva en eller flera kritiska händelser, dvs. situationer som på något sätt varit meningsfulla gällande delaktighet och de fick även reflektera kring vilka tankar och känslor händelserna väckte. Metoden kritiska händelser är ett systematiskt sätt att samla och koda människors handlingar till beskrivningar av händelser. Således kan man försöka utreda tankar, föreställningar och tumregler som styr människors tänkesätt och handlingar (Savaya, Gardner och Stange, 2011, Brookfield 1990, 177–178). Utbildare och utredare Ann-Marie Stenhammar var inbjuden till avslutningsseminariet för att föreläsa om barns delaktighet och det delaktighetsarbete hon gjort i Sverige. Under seminariet presenterades också processnätverket. För marknadsföring av seminariet användes förutom tidigare nämnda kanaler även Facebook marknadsföring. En artikel om nätverket publicerades även i Talentia-tidningen 3/2018.

Träff 1: Barns delaktighet – vad är det?

Reflektion kring vad barns delaktighet innebär i den egna praktiken med hjälp av legobygge. Föreläsning om delaktighet samt besök av förändringsagent Riku Niemistö som föreläste om SOTE-förändringen.

Hemuppgift 1: Hur har barnet upplevt mötet? /Barnet i filmen

Träff 2: I dialog med barnet

Diskussion kring barnperspektivet genom värderingsövning och rollspel. Teoretisk föreläsning och diskussion om olika konkreta tillvägagångssätt som kan öka delaktigheten.

Hemuppgift 2: En plan för hur den professionella vill öka barns delaktighet i sitt eget arbete.

Träff 3: Delaktighet i egen praktik.

Ann Backmans föreläste om delaktighetens dimensioner. Heli Ronimus berättade om VamO-projektet och metoder hon har använt i grupper med barn som har funktionsnedsättning. Deltagarna

ombads presentera hur de har tänkt satsa mera på delaktigheten i egen praktik under den kommande månaden.

Hemuppgift 3: Förverkligande av den egna planen för delaktighet i egen praktik

Träff 4: Barns och ungas delaktighet - kritiska händelser.

Deltagarnas reflektioner kring hur delaktigheten syns i egna arbetssituationer.

Träff 5: Delaktiga barn och unga – vision eller verklighet?

Seminarium öppet för allmänheten. Gästutbildare och utredare Ann-Marie Stenhammar från Sverige.

4.4. Utvärderingsmetoder

Deltagarna ombads i början av nätverket att skriva ner sina förväntningar och önskemål på delaktighetsnätverket. Nätverksarbetet utvärderades i slutet med hjälp av en utvärderingsblankett som åtta deltagare returnerade samt en gruppdiskussion, i vilken fyra deltagare medverkade. Feedback från seminariet samlades in via en utvärderingsblankett.

5. Resultat

Viktiga utgångspunkter i nätverksarbetet har varit att deltagarna får bredda det mentala delaktighetskunnandet, men också att deltagarna skulle ha möjlighet att under nätverkstiden öka barns och ungas delaktighet i sitt praktiska arbete och i sådana sammanhang som de till viss del själva kan påverka. Genom att i mindre skala införa ett nytt arbetssätt och ha delaktigheten mera i åtanke kunde de få en konkretare upplevelse av vad som fungerar och vad som känns svårt individnivå.

5.1. Deltagarnas experiment i egen praktik

En deltagare valde att under nätverkstiden ge en ung person flera kortare besök, istället för bara ett långt besök. Hon märkte att både hon och den unga var mera bekanta för varandra redan andra gången de träffades. Hon började se den unga på ett nytt sätt och lade märke till att den unga också har sin egen process. Vid genomgången av de kritiska händelserna under den fjärde nätverksträffen förde hon fram följande reflektioner:

”Jag började reflektera över den här processen bara då när jag skrev det här. Jag hade tänkt att vi kan ta några träffar och jag såg att det blev en process för den unga och att det mognade fram saker. Jag såg att det var en process till självständighet. Den här processen för mig har ju varit just det här att jag reflekterar medan jag gör och på det sättet är det ju bra att ha ett sådant här underlag, för om man inte sätter sig ner och reflekterar, så gör man ju inte det, utan det är ju det här att man bara kör på. Fast man tycker att man har mycket och inte har tid... Detta borde vara obligatoriskt, man använder ju trots allt sig själv som arbetsverktyg.”

(Deltagare 1, kritiska händelser)

Flera deltagare påtalar att de har haft delaktighet mera i åtanke och att de strävat efter att också ställa barnet frågor eller att alltid försökt träffa barnet. Några deltagare har tagit fasta på vikten av att i början av mötet skapa en tillitsfull och trygg kontakt med barnet genom att tala om ett husdjur eller göra något som intresserar barnet, t.ex. spela ett spel eller använda känslkort. Ett par deltagare upplever det också vara till stor hjälp att använda sig av ”Min utredning”, vilket är ett arbetshäfte som socialsekreterare vid Barn- och ungdomsenheten i kommunen Upplands-Bro utvecklat för att öka barns delaktighet under möten inom socialservice. Under mötet går socialarbetaren tillsammans med barnet igenom hur socialarbetare jobbar, varför man träffas, vem barnet är, vad det tycker om och är bra på m.m. Deltagarna upplevde att stämningen under mötet var mera avslappnad och att det med hjälp av arbetshäftet var lättare att hållas på barnens nivå. De upplevde att de lyckades kartlägga situationen lite bredare och det kändes också mera meningsfullt att fatta beslut då de hade träffat barnen. Några andra deltagare samlade ihop en leksakslåda som de även i fortsättningen kommer att ha med på möten med barn och unga. I leksakslådan finns det t.ex. lego, djur, bilar. Ett par personer hade även införskaffat färgpennor och bilder som barnet kan färglägga. En deltagare hade suttit på golvet och lekt billek med en liten autistisk pojke som enligt läkarna inte tar ögonkontakt. Föräldrarna var mycket förvånade då pojken tagit ögonkontakt med socialarbetaren.

”Leksakerna som verktyg har gett mig större kunskap om hur jag skall bemöta ett barn. Fast jag trodde att jag visste det tidigare var det bra med mera övning.”

(Deltagare 2, enkätsvar)

I möten med en ung person hade en deltagare använt sig av olika påståendelappar. Den unga skulle välja de påståenden som bäst beskrev hans liv. En annan deltagare hade också använt sig av bilder för att inom stödpersonsverksamhet utreda en persons intressen och styrkor. Dessa bilder hade varit till stor hjälp då personens eget bildhjälpmedel inte fungerade den dagen. Ett par deltagare har också köpt fätöljer och placerat allt barnvänligt material de hittat på socialbyrån i mötesrummet.

5.2. En ögonöppnande process

”Jag har alltid tyckt/tänkt att jag gör barnen delaktiga, men då vi började diskutera i nätverket så märkte jag att det finns mycket att utveckla ännu.”

(Deltagare 3, enkätsvar)

Alla deltagare upplever att de under nätverksprocessen har fått ny kunskap om barns och ungas delaktighet. Många deltagare lyfter också fram att de under nätverksprocessen fått större förståelse för att delaktigheten är mera mångdimensionerad, att det handlar om en attitydförändring och en medvetenhet om de egna handlingssätten. Flera påpekar att nätverksprocessen varit ögonöppnande och att de numera upplever sig vara mera lyhörda och ha delaktigheten i åtanke på ett annat sätt än tidigare. Avslutningsseminariet i Vasa fick skolvitsordet nio och feedbacken visar att seminariedeltagarna upplevde att de fick nya insikter, inspiration, större medvetenhet, konkreta tips och idéer för hur man kunde öka barnens delaktighet på gräsrotsnivå gällande metoder, material och nätsidor.

För nätverksdeltagarna känns tanken på delaktighet och ett gott bemötande självklart, men i praktiken är det ändå inte så lätt. Många deltagare har märkt att de hittills jobbat mycket med föräldrarna och att barnen inte alltid varit så delaktiga. Deltagarna lyfter också fram att det känns svårare att få kontakt med barnet om det är litet, inte har ett eget språk eller om samtalet enbart kretsar kring barnets specialintressen på grund av t.ex. en autismspektrumdiagnos. De upplever att det från den professionellas sida lätt ställs ledande frågor om barnet inte vill säga något. Det förekommer också diskussioner om hur viktigt det är att bygga upp en relation med barnet, lära känna barnet på dess nivå och träffa barnet i olika miljöer t.ex. besöka dagis. Då det finns stress och tidsbrist utgår den professionella dock lätt från tidigare strukturer och det som känns enklast i stunden. Det är lätt hänt att den professionella endast utgår från klientplanens frågor och fokuserar på hur man effektivast skall hinna få den ifylld. Det skulle dock vara av vikt att den professionella är kapabel att pröva andra alternativ för att lära känna barnet, dess behov och styrkor. Deltagarna önskar kunna utgå från att alla vill vara människor först en stund och de vill vara öppna för att tänka kreativt enligt den tid och de resurser de har.

”Det är otroligt viktigt med barnens delaktighet. Jag tänker att inom handikappomsorgen har barnet inte tagits med i så stor utsträckning. Jag har blivit medveten om att arbetet har bara börjat och det är en lång väg att gå innan man fullt ut har barnen delaktiga. Jag tänker att det är fråga om resurser för att kunna träffa barnet många gånger men det finns mycket som man som enskild socialarbetare kan göra, så som att skaffa bilder, leksaker, papper och pennor osv.”

(Deltagare 4, kritiska händelser)

Deltagarna upplever att de under nätverksprocessen har fått många tips på material och konkreta verktyg som de kan använda sig av i sin egen praktik. Heli Ronimus föreläsning var mycket omtyckt och deltagarna ser framemot att få veta mera om den verktygsback som VamO-projektet håller på framställer. Många socialarbetare lyfter fram att det redan finns en del material på deras arbetsplatser, men vanligtvis är materialet utspritt och man upplever sig inte ha tid att fördjupa sig i hur det kan användas. Det råder även en viss ovana och osäkerhet i att använda funktionella metoder. Vissa metoder t.ex. känslkort är dock mera bekanta. Deltagarna framhåller att detta är ett nytt sätt att tänka och det förekommer även en viss rädsla för hur det kommer att tas emot av andra, t.ex. föräldrar.

5.3. Det här är bara början

Liksom detta förändringsarbete är en process, så är all förändring för klienten också en process. En process innebär något upprepat som går över tid.”

(Deltagare 1, kritiska händelser)

Deltagarna har insett att delaktighetsprocessen tar tid och kräver att den professionella kontinuerligt övar och praktiserar tillsammans med klienten. Några deltagare skriver att de kommer att fortsätta använda sig av praktiska tips tillsammans med klienterna och även försöka etablera tankesättet i arbetsteamet. Samtidigt finns det ett stort behov av att lära sig mera och en önskan om att i större grad kunna reflektera kring hur delaktigheten kan ökas i vissa målgrupper som t.ex. med yngre barn eller personer som inte har ett eget språk. Det finns även en önskan om mera tillämpat material inom handikappservicen, så att alla inte behöver hitta på allting på nytt och från början, t.ex. information och serviceplaner på båda språken.

”Jag måste skaffa mera kunskap och reflektera på ett djupare plan. Barnperspektivet behöver lyftas fram. Fast man jobbar i barnskyddet kan man tappa bort det ibland och sätta för mycket fokus på föräldrarnas problematik... Den kunskap som kursen gav har bidragit till en vilja och önskan att lära sig mera.”

(Deltagare 5, enkätsvar)

Enligt de önskemål som kom fram i början nätverket och i den slutliga utvärderingen av nätverket finns det ett stort behov och intresse för att socialarbetare även i fortsättningen skall ha möjlighet och utrymme att diskutera dessa frågor. En deltagare skriver att hon skulle ha haft nytta av att utbildningen ännu fortsatt under längre tid, t.ex. ytterligare fördjupning för att kunna implementera delaktigheten och röja undan hinder för barns delaktighet. Flera deltagare önskar att processen skulle fortsätta i form av t.ex. uppföljningsmöte eller Skype handledning.

”Jag försöker tillämpa det jag lärt mig, men lite svårt när vi jobbar olika på samma avdelning. Svårt att förklara vikten av delaktighet för dem som inte deltagit i nätverket.”

(Deltagare 6, enkätsvar)

Deltagarna för fram en rädsla för att delaktighetsarbetet inte blir av i sådan utsträckning som de skulle vilja på grund av strukturella faktorer i arbetet; hög arbetsbörda, resursbrist och bristande stöd av ledning. Det förekommer också tankegångar om risken att detta prioriteras bort i arbetet, eftersom det också finns andra viktiga perspektiv som bör tas i beaktande.

5.4. Processnätverkets styrkor och svagheter

”Så värdefullt att få utvecklas i en grupp i process”

(Deltagare 1, enkätsvar)

Nätverksarbetet har så gott som följt den plan som uppgjordes i september 2017. Deltagarna har under träffarna varit engagerade och särskilt uppskattat gruppdiskussionerna och möjligheten att höra om andra deltagares tillvägagångssätt och tankar. Många lyfter fram betydelsen av att få stanna upp och reflektera tillsammans med andra professionella, eftersom det finns väldigt lite tid för det i vardagen. Deltagarna har deltagit i träffarna och utfört hemuppgifter jämsides med sitt eget arbete. I de flesta fall har de haft hög arbetsbörda och stressig arbetssituation, vilket ibland lett till att det förekommit plötslig frånvaro och att vissa hemuppgifter blivit ogjorda. Detta kan inverka på gruppdynamiken, särskilt om deltagarna inte känner varandra så bra. En deltagare lyfter fram att sammanhållningen blev lite lidande när folk ”kom och gick” i gruppen. Liksom deltagaren poängterar vore det kanske bra att vara ”strängare” med frånvaro, samtidigt som det är svårt att veta om man då skulle få deltagare.

Deltagarna har uppskattat att få mera kunskap om konkreta verktyg, samtidigt som det funnits en viss frustration över hur de skall ha möjlighet och tid att pröva på något nytt.

”Tankeväckande dag kring delaktighet. Väckte både ny inspiration och entusiasm, men också frustration.”

(Deltagare 7, enkätsvar)

Liksom olika verktyg passar olika bra i mötet med klienter, så kommer det också fram några synpunkter kring övningar och uppgifter som användes i processnätverket. En person upplevde det vara enklare att fundera på delaktighet med hjälp av legoövning, medan en annan deltagare inte var så förtjust i rollspel. Trots tidsbrist upplevde en del att det var bra med hemuppgifter som stöd för att

förankra delaktigheten i eget arbete. Förslagsvis kunde vissa nätverksteman ha slagits ihop och således färre träffar.

Nätverket har utförts med en relativt snabb tidtabell och det finns vissa aspekter som kunde ses över och utvecklas. Inom detta nätverksarbete har fokus till stor del legat på att bredda de professionellas delaktighetskunnande, vilket innebär att barnens och de ungas röst i huvudsak hörts via de möten som de haft med de professionella. Om en dylik nätverksprocess upprepas kunde det vara av vikt att också göra en utvärdering av hur barn och familjer har upplevt servicen och i vilken mån de upplevt sig vara delaktiga. En annan möjlighet kunde vara att både professionella och barn eller ungdomar ingår i samma nätverksträff för att tillsammans reflektera över likheter och olikheter i varandras perspektiv med syftet att öka den ömsesidiga förståelsen.

I de flesta fall var det enbart en person per team som deltog i nätverket och vissa deltagare kände sig rätt ensamma om processen. Trots att de blev inspirerade under träffarna kändes implementeringen svårare då de återvände till sina arbetsplatser. Många önskar att de skulle ha möjlighet att genomgå en dylik process med sitt eget team och chef, eftersom man som deltagare i en dylik fortbildning kan uppleva sig vara i ett annat skede i processen än de övriga i arbetsteamet. Deltagarna önskar även att de får mera vana i att jobba på ett alternativt sätt med barn och betonar vikten av att kunna reflektera kring alternativa tillvägagångssätt i eget team. I detta sammanhang kunde samarbete med kommunernas rehabiliteringshandledare även ha en central roll. Även Hyvönen och Alexanderson (2014, 59–60) påpekar att förankringen på arbetsplatsen är av mycket stor betydelse för att undvika att det enbart är deltagarna i forskningscirkelarna som utvecklar sin syn, sitt arbetssätt och engagemang för barn och ungas delaktighet. Arbetskamrater och chefer behöver involveras i diskussionerna, eftersom engagerade och stödjande chefer och beslutsfattare är viktiga för att nya idéer och arbetssätt ska få genomslag i en organisation. Enligt projektplanen hade vi till det öppna seminariet även önskat deltagande av ledande socialarbetare och beslutsfattare för att tillsammans kunna diskutera delaktighetens aspekter i det framtida arbetet och organisationen. Bland seminariedeltagarna fanns dock inte en enda representant från dessa yrkesgrupper, vilket kan bero på tidsbrist eller att detta seminarium av någon anledning inte ansågs vara ett forum för professionella i ledande ställning.

Delaktighetsnätverk i Österbotten 12/2017–5/2018

Träffens tema	Deltagare/träff	Vitsord
1. Vad är delaktighet?	5	4
2. I dialog med barnet	6	4,2
3. Delaktighet i egen praktik	8	5
4. Kritiska händelser	5	4,2
5. Seminarium: Delaktiga barn och unga	4	4,8

Tabell 2. Genomsnittligt vitsord för de enskilda träffarna

6. Avslutande diskussion

Nätverksarbetet har påvisat att de professionella har goda intentioner och välvilja att göra barn mera delaktiga. De har redan från tidigare haft viss teoretisk kunskap om delaktighet och ett gott bemötande, men upplever det vara svårt att omsätta i praktiken. Inom nätverket har deltagarna haft möjlighet att stanna upp och reflektera över sin egen praktik och fokus har legat på deltagarnas motivation och mentala engagemang för att kunna öka barns delaktighet i det egna arbetet. Många socialarbetare upplever att de haft delaktighet och lyhördhet mera aktivt i sin tankevärld under hela processen. De har också fått en inblick i vissa metoder och även tagit steget att själva pröva på nya arbetssätt och märkt att det gett dem en annan syn på klientrelationen. Shiers modell kan i fortsättningen även fungera som en mental vägvisare, så att de professionella i mötet med klienten kontinuerligt t.ex. ställer sig Shiers frågor "Arbetar jag på ett sådant sätt som möjliggör att detta barn känt att det blivit lyssna till?", "Har jag tillgång till olika aktiviteter och metoder som stödjer detta barn att uttrycka åsikter?"

Denna process har samtidigt gett deltagarna insikten om att det fortfarande finns sådant som kunde förändras i den egna organisationen innan barns och ungas delaktighet finns på rekommenderad nivå, dvs. nivå tre i Shiers modell. Stress, resursbrist, obefintliga strukturer för delaktighetsarbete samt bristande stöd från ledning och beslutsfattare påverkar möjligheten till ökad och implementerad delaktighet. För att nå en delaktighetkultur som genomsyrar strukturer bör vissa grundförutsättningar vara fyllda. Det handlar om ökad medvetenhet och reflektion över invanda tanke- och arbetssätt, tydligare strukturer och ett samspel mellan brukare, professionella, ledning och beslutsfattare. Även Uggerhøj (2014) påtalar att brukarnas upplevelser bättre skulle bli hörda om det sociala arbetets arbetskultur förändrades till humanare där reflektion om relationer, delaktighet, attityder, engagemang, makt och marginalisering förs både med brukare och inom organisationen och blir en del av arbetet.

Delaktighetsarbetet är således en mångdimensionell och kontinuerlig process som styrs av interaktionen mellan barn, föräldrar, professionella, ledning och beslutsfattare. Förutom kunskapen om olika verktyg och metoder är det minst lika viktigt att den professionella är lyhörd för klientens behov, har mod att pröva på något nytt och tålamod att öva och praktisera tillsammans med klienten. För ett kvalitativt arbete i möte med människor bör professionella ha möjlighet att ibland stanna upp och reflektera kring vad det de gör i egen praktik. Ett dylikt processarbete i grupp samt välförankrade strukturer för delaktighet och gott bemötande borde således vara grundförutsättningar i varje organisation som erbjuder service till barn, unga och familjer.

Litteratur

Hyvönen, Ulf & Alexanderson, Karin (2014) Barnen vill-vågar vi? Barns och ungdomars brukarmedverkan i den sociala barnvården. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.

Krogstrup, Hanne Kathrine (2014) Asiakaslähtöinen arviointimalli: Bikva-malli

Pollari, Kirsi (2017) Barnets rätt att delta. <https://thl.fi/fi/web/handbok-for-handikappservice/barn-familjer/barnets-rattigheter/barnets-ratt-att-delta> (Hämtad 29.5.2018)

Ponnert, Lina (2007) Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv. Lund dissertations in social work. Lund: Lunds universitet.

Savaya, Riki & Gardner, Fiona & Stange, Dorit (2011) Stressful Encounters with Social Work Clients: Descriptions Based on Critical Incidents. *Social Work* 56 (1), 63–71

Socialstyrelsen (2014c) Delaktighet och inflytande i arbetet med genomförandeplaner – kunskapsstöd till verksamheter för personer med funktionsnedsättning. <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19531/2014-10-6.pdf> (Hämtad 28.11.2017)

Social- och hälsovårdsministeriet (2016) Program för utveckling av barn- och familjetjänster, projektplan 8.3.2016. https://stm.fi/documents/1271139/1953486/Hankesuunnitelma_FINAL_080316_SV.pdf/28fd4c38-a638-4017-b6be-bb121c44886a/Hankesuunnitelma_FINAL_080316_SV.pdf.pdf (Hämtad 29.5.2018)

Stenhammar, Ann-Marie, Rinnan, Tove & Nydahl, Erika (2011) Bättre stöd när barn och ungdomar är delaktiga. Lyssna på oss. <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/systemimporter/publikationer2/lyssna-pa-oss.pdf> (Hämtad 28.11.2017)

THL, Institutet för hälsa och välfärd (2016) Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus> (Hämtad 28.11.2017)

Uggerhøj, Lars (2014) The powerful meeting between social workers and service users: Needs, barriers and possibilities in participation processes in agency settings. I verket Matthies, Aila-Leena 39 & Uggerhøj, Lars (red.) Participation, marginalization and welfare services. London: Ashgate Publishing, Ltd.

Lagar och förordningar:

Barnskyddslag (2007/417) <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417> (Hämtad 28.11.2017)

Lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (1977/519)

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1977/19770519> (Hämtad 28.11.2017)

Lagen om klienters ställning och rättigheter inom socialvården (2000/812)

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2000/20000812> (Hämtad 28.11.2017)

Socialvårdslagen (2014/1301) <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301> (Hämtad 28.11.2017)

Länkar och övrigt material:

VamO-projektet: <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/VamO-hanke>

Legobygge och rollspel som metod för visualisering av idéer och tankar m.m.:

<http://www.servicedesigntools.org/tools/46>

Min utredning: <http://www.upplands-bro.se/stod--omsorg/barn-ungdom-och-familj/barn-och-ungdomar/min-utredning.html>

Talentia-lehti (3/2018) Processnätverk diskuterar barns delaktighet. <https://www.talentia-lehti.fi/processnatverk-diskuterar-barns-delaktighet/>